

tzv. rozstříleného obrození byli pronásledováni, vězněni, deportováni nebo popravení ukrajinští intelektuálové, kteří sami bolševickou revoluci zpočátku podporovali v naději na spravedlivější národnostní politiku – byli obviněni většinou z formalismu a nacionalismu. Najenko ukazuje, jaké významné stopy Peretcův „filologický seminář“ zanechal ve vývoji kyjevské univerzitní teorie literatury. Klíčem k tomu je sám název ukazující na sepětí jazyka a písemnictví.

Autor těchto rádků přispěl poměrně rozsáhlou statí o teorii literárních dějin; další příspěvky se týkaly již konkrétních, specifických témat. Olha Osadča pojednala o konstruování individuality fantastické literární postavy. Halyna Najenková analyzovala staroruský naukový text, Dmytro Pereverzev se zabýval staroruským aspektem reprezentativnosti ukrajinských kořenů v jiných jazycích, Nazarij Nazarov píše o nostratickém optativu, zejména na sumerském materiálu, Jurij Mosenkis rozebírá migraci z indoevropské pravlasti v prostoru a čase. Snad právě zde třeba dodat, že podobně koncipoval svou slavnou knížku český filozof Milan Machovec (*Indoevropané v pravlasti aneb Život našich předků podle porovnání jednotlivých jazyků*. Akropolis, Praha 2000).

Drobný svazek má dvojitý ráz: jednak je prezentován historiograficky a literárněteoreticky, jednak svým způsobem představuje badatelský vzorek, jenž navazuje na tradici Peretcova „filologického semináře“, tj. důsledně vychází z jazyka a ze sepětí jazyka a literatury, což se dnes – právě ve sféře jazykovědné a literárněvědné teorie – vidí jen zřídka. Bylo by jistě možné tematiku rozšířit nebo poukázat na širší souvislosti analyzovaných okruhů, např. na metodologický kontext Peretcových výzkumů, na kontinuitu kulturně historické školy, na svazky Kyjeva s charkovskými literárními a literárněvědnými školami apod., jistě také začlenit tyto snahy do evropského rámce. To mohou ostatně řešit další svazky této již tradiční, zavedené série.

Ivo Pospíšil

Ruská umelecká kultura v 20. století

Európske dejiny sprevádzajú odlišnosti ako následok a dôsledok zásadných spoločenských a politických zmien aj v minulom storočí. Pritom si európske národné spoločenstvá uchovávajú priestorovú aj kultúrnu blízkosť prostredníctvom areálových až medziliterárnych kontaktov, ktoré sprevádza tradícia národných zvykov a jazykov, kultúry a umenia, a tak sú napriek okolnostiam a odlišnostiam zomknuté nielen priestorom a udalosťami, ale najmä vzájomnými vzťahmi. Najskôr preto každý pohyb v európskej národnej a kultúrnej štruktúre si žiada svoje vysvetlenie, zdôvodnenie a naznačenie príčin aj následkov, ktoré

ovplyvnia nielen identitu kultúrneho celku, ale rezonujú aj v ďalších národných a kultúrnych spoločenstvách kontinentu, lebo nimi hoci aj odlišne dokážu reagovať na globalizujúce alebo zblížujúce iniciácie práve svojou kultúrou.

Ivana a Valerij Kupkovci¹ sa ruskej kultúre, predovšetkým umeleckej literatúre upísali svojimi profesijnými aj osobnými väzbami. Popri literárnovednej a lingvistickej aktivite sú spoločne posledné desaťročia oceňovaní za preklady ruskej aj ukrajinskej literatúry do slovenčiny.

Valerij Kupka² sa vyjadruje žánrami kultúrnej publicistiky k dejinám aj k novej ruskej kultúre a literatúre, čitatelia sa s ním zblížujú prostredníctvom jeho poézie.

V kultúrnej praxi prešli vydavateľské, profesijné a odborné zázemia od deväťdesiatych rokov zložitými procesmi, čo spôsobilo i to, že z rozličných príčin rezignovali na tradíciu aj na prítomnosť ruskej a sovietskej literatúry v slovenskom literárnom a kultúrnom živote. Kultúrne zázemie, ktoré sa sústreďuje na udržanie vzájomnej slavistickej tradície a neustúpiť tlaku problémov, s ktorými sa kultúrna prax vyrovná, vyvolali oživenie znalosti ruštiny v mladej čitateľskej generácii a vyúsťovali do záujmu o seriózne poznanie situácie v ruskej kultúre nového tisícročia.

Ivana a Valerij Kupkovci, popri prekladoch umeleckej literatúry od klasikov po aktuálnu produkciu vychádzali v ústrety tým, ktorých zaujíma jazyk, jeho tvoriví užívatelia a ich literárne či širšie umelecké aktivity tak, že postupne pripravili aj zverejnili náučné a prehľadové publikácie, ktoré vyústili do vydania profilovo koncipovaného *Slovníka ruskej umeleckej kultúry 20. storočia*.³

Prípravu na náročný žáner, za aký formu nimi zvoleného bibliografického typu slovníka koncipovaného z autorských (menných) hesiel a vecných hesiel dopĺňajú dva náučné doplnky,⁴ ktoré do autorského a umeleckého priestoru uvedie Predslov a užitočný prierez politickými a spoločenskými dejinami ruskej a sovietskej spoločnosti v minulom storočí.

Slovník nemusí byť iba príručná pomôcka. Autori Slovníka ruskej umeleckej kultúry 20. storočia rešpektovali alfabetycky zoradené výkladové heslá autorov

¹ Spoluautorsky pripravili Ivana Kupková a Valerij Kupka publikácie *Slovník ruskej literatúry 11. – 20. storočia* (2007), *Krátky slovník ruskej kultúry 20. storočia* (2009), *Ruská literatúra 18. – 21. storočia* (2013), *Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia* (2014).

² Valerij Kupka (1962) vydal básnické zbierky *Nestálosť* (1994), *Skomorošina* (1996), *Líza tichá ako kláštor* (2000), *Dom bez svetla* (2004), *Zabudnutá štvrtá strana* (2014) a editorsky aj ako prekladateľ pripravil invenčné knižné antológie *Ruská moderna* (2012) a *Ruská avantgarda* (2014).

³ Valerij Kupko, Ivana Kupková: *Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia*. Recenzenti Peter Michalovič, Juraj Rusnák, Alžbeta Verešpejová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2014. 296 s. ISBN 978-80-555-1220-4.

⁴ Valerij Kupko, Ivana Kupková: *Preslov* (s. 7 – 50), Lúbia Harbuľová: *Mílniky ruských dejín v storočí extrémov* (s. 51 – 88). In: V. Kupko – I. Kupková: *Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia*, 2014.

ruskej a sovietskej umeleckej kultúre v minulom storočí s presahom do 21. storočia, napríklad aktívnu prítomnosť Vadima Abdrašilova, Sofie Gubajdulinovej či Nikitu Michalkova, no aj ďalších, ktorí svojou tvorbou a aktívnou účasťou formujú moderný ruský kultúrny život. Užívateľ slovníka tak získava seriózne informácie, ktoré zachytávajú čas, tvorbu, hodnotiaci prístup nielen konkrétnej autorskej dielne, ale vo vecnom súbore hesiel aj profily skupinových či inak kolektívne zverejňovaných artefaktov, ideí, estetiky, tematiky zachytávajúcej vnútorné pohyby v ruskej kultúre a literárnom živote.

Storočie, v ktorom Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia predstavuje základné vývinové pohyby v konkrétnom kultúrnom a umeleckom účinkovaní v národnom kultúrnom spoločenstve, predurčil jeho spoločenský kontext, generčné a umelecké profilovanie jednotlivostí a jednotlivcov, ale aj etnická jedinečnosť zachytená ako vývinový prierez ruskou (sovietskou) tvorbou v hudobnom (*Podoby ruskej hudby 20. storočia*), divadelnom (*Ruské divadlo 20. storočia*), výtvarnom (*Ruské výtvarné umenie 20. storočia*) a filmovom umení (*Základné etapy vývoja ruského filmu v 20. storočí*). Profilové náhľady do jednotlivých umení v Predslove uvádza poznatok: „*Hoci sa zlatým vekom ruskej kultúry zvykne nazývať 19. storočie (vďaka veľkým menám literatúry, hudby a výtvarného umenia), 20. storočie prinieslo nemej výrazných osobností, navyše takých, ktoré ovplyvnili nielen domáce, ale aj svetové dianie [...]. Povedať, aký prívlastok dostane umelecké 20. storočie – na to je možno ešte priskoro, ale určite to bolo storočie dynamické a rôznorodé, storočie ustavičného hľadania a experimentovania*“.⁵

Formálne slovník sprevádzajú nevyhnutné súčasti jeho žánru, aby sa nielen orientačne, ale predovšetkým kontextom a hodnotovo bolo možné sústrediť na kontinuitu podložia javu, na zámer a metodiku autorov publikácie, ide o zoznam skratiek, menné heslá a vecné heslá. Autori publikácie nevymedzili pre svoj koncept termín kultúra, ale výber umeleckých foriem, tvorcov, artefaktov a ich prepájanie v čase, kultúrnej a politickej praxi sovietskej a ruskej spoločnosti, rezonancia ruského umenia v európskom prostredí prerástli informačnú hodnotu slovníka, rozšírili ho o prehľadne, informačne nasýtené odborné odkazy a pripravili aktuálnu prierezovú príručku o sovietskom a ruskom umení v minulom storočí v tých jeho odvetviach, ktoré prekročili hranice krajiny svojho vzniku. Serióznosť zámeru autorov podporí zverejnenie odborných prameňov pre záujemcov o širšie poznanie toho, o čom výkladová časť alebo časť hesiel ponúka v slovníku.

To, že Kupkovci mali premyslenú tendenciu, funkciu a poslanie svojej publikácie dotvára v spoločenskej a kultúrnej praxi užitočný prierezový náhľad historičky *Lubice Harbulovej*, ktorá svoj výskum venuje ruským a sovietskym

⁵ Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia, 2014, s. 7.

dejinám, aby v slovníku doplnila, podporila to, čo od neho očakávali zostavovatelia, teda dejinnú kontinuitu ruskej spoločnosti a profesijne vecný pohľad do náročných dejinných úsekov, ktorými prešla krajina a jej umenie v minulom storočí. Lubica Harbuľová ponúka užívateľom slovníka *Mílniky ruských dejín v storočí extrémov*.

Exkurz do ruského umenia 20. storočia vymedzili Ivana a Valerij Kupkovi dvoma termínmi: hľadanie a experimentovanie. Lubica Harbuľová vývinovo rekonštruuje a interpretuje minulé sovietske (ruské) storočie ako čas naplnený extrémami. Pri pozornom hľadaní súradníc obidvoch autorských tímov sa zvyrazňuje dramatický vplyv politiky, ekonomicky a moci na autonómnosť a autentickosť umenia, na tvorbu jednotlivých jeho výrazných estetických sústav a na osobnosť tvorcu aj umelca, na ich ambíciu dohovoriť sa svojim talentom so spoločnosťou.

Ruské minulé storočie svojou hektikou neľahčilo tvorcom umenia takmer nič, a predsa – ako rekonštruuje *Predslov a Mílniky ruských dejín v storočí extrémov* – koordinátom medzi dejinami spoločnosti a dejinami i prítomnosťou umenia, ktoré v nej vzniká, sú čas a osobnosť tvorcu, spoločnosť a jej vzťah ku kultúre, dôstojnosť umenia a tvorcu, teda rešpektovaný priestor a žičlivá príležitosť na uskutočnenie umeleckej výpovede, výrazu, zobrazenia osobného a spoločenského zmýšľania a života.

Predslov sa s ruským umením 20. storočia koncepcne vyrovnal druhovo a ponúka hodnotový pohľad na artefakty, ktorými ruská kultúra a umenie podnecovali pohyb v európskom umeleckom živote. *Mílniky ruských dejín v storočí extrémov* (od *Predrevolučné Rusko* až po *Od reforiem M. Gorbačova k rozpadu Sovietskeho zväzu*; od 1901 po 1991) rešpektujú metodiku práce s historickým materiálom. Jednotlivé prelomové úseky sa vymedzujú časom⁶ alebo dominantnou osobnosťou, ktorá ruské dejiny utvárala prostriedkami politiky a ekonomiky, čím sa rekonštruuje periodizácia politických aj spoločenského procesu. Popri tom sa zaznamenávajú v podtituloch jednotlivých dejinných vývinových častí javy, udalosti, dôsledky, ktoré sa aktívne aj dramaticky zapojili do mílnikov a do existencie aj dôsledkov extrémov v sovietskej a ruskej spoločnosti minulého storočia.

Slovník ruskej umeleckej kultúry 20. storočia posúva svoj žáner dopredu, alebo inak, rozširuje svoju funkciu od personálnej a javovej informácie po výklad a objasňovanie vývinového procesu v umeniach; ale čo isto väčšmi ocení užívateľ publikácie, v politických dejinách ruskej a sovietskej spoločnosti v minulom storočí.

Viera Žemberová

⁶ Ako príklad *Predrevolučné Rusko (od začiatku 20. Storočia do roku 1917* (s. 51 – 59) alebo *Obdobie stagnácie (zástoj) neostalinovská etapa vo vývoji Sovietskeho zväzu (1964 – 1985)*, s. 76 – 80.